

способи подання інформації, дозволяють чергувати різноманітні види робіт (колективні, індивідуальні, усні, письмові) [4, с. 68–69].

Отже, ефективність роботи з орфографії значною мірою залежить від методично правильного добору методів, прийомів і, засобів навчання, а також від урахування вікових, психологічних особливостей п'ятикласників; систематичного обліку орфографічних помилок та роботи над їх запобіганням та усуненням.

Список використаної літератури

1. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Модельна навчальна програма з української мови для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти. 2023.

2. Костів О., Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови: навчально-методичний посібник для студентів українського відділення філологічного факультету. Львів. 2018. 202 с.

3. Методика викладання української мови в середній школі: навчальний посібник / за ред. І. С. Олійника. Київ. 1979. 440 с.

4. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: Посібник для студентів пед. університетів та інститутів / Кол. авторів за ред. М. І. Пентиліук. Київ: Ленвіт. 2011. 366с.

5. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Вікова психологія: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури. 2012. 376 с.

Ангеліна Коваль,

Науковий керівник – доктор педагогічних наук,

професор Елеонора Палихата,

Тернопільський національний педагогічний

університет імені Володимира Гнатюка

ФОРМУВАННЯ ПУНКТУАЦІЙНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ ФУНКЦІЙНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ

Стимулом для виконання нашого дослідження є незнання школярами пунктуаційних правил, невміння правильно використовувати розділові знаки на письмі під час написання переказів, творів, виконання письмових домашніх завдань, оформлення документів, СМС, листів, публікацій, заголовків тощо.

Вивченням проблеми теорії та методики формування пунктуаційної грамотності учнів упродовж останніх десятиліть займалися: лінгвісти: В. Булаховський, М. М. Торчинський, О. Б. Олійник, М. Є. Марун, К. Ф. Шульжук та ін.; психологи – І. О. Синиця, Г. С. Костюк, М. Ю Варій та ін.; лінгводидакти – К. М. Плиско, В. Я. Мельничайко, Г. П. Коваль, Е. Я. Палихата, О. М. Гончарук.

Мета дослідження – розробити методику вдосконалення формування пунктуаційної грамотності учнів основної школи на основі роздільної та видільної функцій розділових знаків для її впровадження в курс «Методика навчання української мови».

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- наголосити на функціях роздільних і видільних розділових знаків для вдосконалення пунктуаційних умінь і навичок учнів основної школи;
- подати класифікацію пунктуаційних вправ, спрямованих на формування умінь і навичок використання роздільних і видільних розділових знаків на письмі та навчання інтонувати висловлювання згідно з його змістом;
- запропонувати зразкові завдання для пунктуаційних вправ, які можна за допомогою креативності філологів удосконалювати, розширювати і збагачувати, що сприятиме формуванню пунктуаційних норм на основі диференціації розділових знаків за їхніми функціями.

Термін «пунктуація» тлумачиться, як: 1) розділ мовознавства, що вивчає правила використання розділових знаків на письмі та 2) система розділових знаків та правил їх уживання для відображення синтаксичної структури української мови. Розділові знаки інакше називають знаками пунктуації.

Під розділовими знаками розуміється частина графічної системи мови – умовно прийняті значки, які вживаються на письмі для членування тексту за змістом та інтонацією. Розділові знаки використовуються також і в орфографії, наприклад: апостроф (’), дефіс (-), лапки (« »), скісна риска (/) тощо. Розділові знаки призначені для полегшення сприймання змісту написаного [2]. В українській мові розділові знаки становлять усталену систему. У ній розрізняють одиничні (. : ... , ; – ? !) і парні розділові знаки (дві коми, два тире, дужки, лапки).

Роздільні розділові знаки – крапка (.), двокрапка (:), три крапки (...), кома (,), крапка з комою (;), тире (–), знак питання (?), знак оклику (!) є одиничними і кожний з них виконує свою функцію.

Роздільні розділові знаки служать для розмежування попереднього і наступного речення як частин у складному реченні, однорідних членів речення, речень у тексті тощо. Особливість роздільних знаків полягає в тому, що роздільні частини речення не можуть стояти одна всередині іншої [4]. Роздільні знаки можуть повторюватися, якщо члени і частини речення сурядні між собою.

Особливістю роздільних розділових знаків є те, що вони: 1) розділяють речення у зв’язному тексті, наприклад: *Ой три шляхи широкії докупи зійшлися. На чужину з України брати розійшлися. Покинули стару матір (Т. Шевч.);* 2) розділяють прості речення у складному: *Дивлюся, аж світає, край неба палає, соловейко в темнім гаї сонце зустрічає (Т. Шевч.);* 3) розділяють частини речення, що стоять у послідовності: *Посадила стара мати три ясени в полі. А невістка посадила високу тополю.*

Роздільні розділові знаки не можуть повторюватися, якщо члени і частини речення сурядні між собою. Роздільні (віддільні) розділові знаки – одиничні, вони ставляться: 1) у кінці речень, розділяючи текст на частини за допомогою: крапки, знаку оклику, знаку питання, трьох крапок, наприклад: – *Які ви, сусідоньку, мудрі! І де ви такого розуму навчились? Замислився наш горобчик. (Леся Українка). Відбилися зорі у воді, летять до хмар тумани...*

(*О. Олесь*); 2) у складних реченнях, розділяючи в них прості, наприклад: *Чому стоїш без руху ти, коли весь світ співає?* (*О. Олесь*); 3) у реченнях з однорідними членами для їх розділення, наприклад: *Сміються, плачуть солов'ї і б'ють піснями в груди* (*О. Олесь*) [4].

Видільні розділові знаки служать для позначення таких синтаксичних конструкцій, які вставляються в речення для доповнення, уточнення, пояснення, розкриття змісту одного або декількох його членів чи всього речення в цілому. Цими знаками виділяються: підрядні речення, що знаходяться в середині іншого речення, відокремлені члени речення, уточнювальні члени речення, звертання, вставні слова і речення, пряма мова. Видільні знаки є парні і не повторюються. Наприклад: *Він ішов собі, похнюпившись, тихо ногу за ногою посилаючи* (П. Мирн.).

Основою вивчення пунктуації є синтаксис, на матеріалі якого вивчається пунктуація. Упродовж навчання в загальноосвітній школі учні ознайомлюються: а) із пунктуацією простих речень, ускладнених і неускладнених (тире між підметом і присудком; тире в неповному реченні; розділові знаки при відокремлених членах речення; розділові знаки при вставних і вставлених конструкціях); б) із пунктуацією складних речень (вживання розділових знаків у складносурядному, складнопідрядному, безсполучниковому реченнях; розділові знаки у складних синтаксичних конструкціях; розділові знаки в реченнях із прямою мовою та цитатами [3].

Уміння і навички з української мови формуються за допомогою вправ, що пояснюються як «багаторазове повторення певних дій або видів діяльності для їх застосування, що опирається на розуміння і супроводжується свідомим контролем і коректуванням» [7, с. 35].

Зазвичай зразу після пояснення, без попереднього заучування правил виконується вправа для закріплення матеріалу, з яким щойно учні ознайомилися. Взагалі «закріплення вивченого повністю відбувається у процесі виконання вправ» [5, с. 626]. У методиці навчання української мови поруч із терміном «вправа» з тим же значенням вживається термін «завдання».

І це не випадково, бо «завдання, з одного боку, може входити у вправу як його складова частина, з іншого – завданням може вичерпуватися вправа» [6, с. 102].

Для запобігання пунктуаційним помилкам і формування пунктуаційних умінь і навичок використовуються різні класифікації вправ, зокрема:

1) *поурочні*, відповідно до етапів уроку (підготовчі, вступні, тренувальні (за зразком, за інструкцією, за завданням), завершальні;

2) *текстові*, спрямовані для: упізнавання й розуміння розділових знаків; характеристики розділових знаків у реченнях; інтонування речень відповідно до наявних розділових знаків; роботи з деформованим текстом; укладання власного тексту за поданим планом чи за темою; аналізу розділових знаків в укладеному тексті відповідно до пунктуаційних правил тощо);

3) *схематичні*, що виконуються за готовими синтаксично-пунктуаційними схемами речень, для вироблення умінь і навичок розуміння схем речень з відображеними розділовими знаками; для пояснення запропонованих схем речень із роздільними і видільними розділовими знаками; для побудови схем простих і складних речень із розділовими знаками;

4) *інтонаційні*, використовуються для формування умінь і навичок інтонування речень відповідно до наявних розділових знаків;

5) *аналітико-синтетичні*: аналіз розділових знаків у реченні і продукування речень за допоміжними опорами – вербальними (слова, словосполучення) й невербальними (картина, тема, за враженнями від побаченого чи почутого тощо);

б) *креативні*: на основі зразка, конструктивні, творчі, комунікаційні.

Пропонуємо низку завдань для формування пунктуаційних умінь і навичок використання роздільних і видільних розділових знаків під час оформлення письмових текстів. Завдання для формування пунктуаційних умінь розставлення розділових знаків [1, с. 155]: 1. Розпізнати розділові знаки у кінці речень, сприйнятих на слух. 2. Накреслити графічні схеми почутих

речень з відповідними розділовими знаками. 3. Інтонувати речення, поставити відповідні розділові знаки. 4. Побудувати схеми речень для визначення розділових знаків. 5. Виразно прочитати речення відповідно до розділових знаків у ньому. 6. Прочитати міні-тексти, виділити речення з відповідними пунктограмами і пояснити їх уживання.

Продуктування пунктуаційних завдань залежить від креативності учителя-словесника, від його бажання працювати над розв'язанням проблем пунктуаційної грамотності школярів основної школи і над заповнення методичних прогалин у формуванні мовно грамотних особистостей.

Список використаної літератури

1. Ковальчук Н. П. Питання взаємозв'язку синтаксису і пунктуації. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії: Збірник наукових праць*. Випуск 10. Рівне: РДГУ, 2002. С. 154–157.

2. Пентилюк М. І., Окуневич Т, Г. Методика навчання української мови у таблицях і схемах: навч. посібн. Київ: Ленвіт, 2006. 134 с.

3. Українська мова. 5–11 класи: навчальні програми, методичні рекомендації про викладання навчального предмета у закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 навчальному році, вимоги до оцінювання / укладач О. Ю. Котусенко. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 192 с.

4. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. 856 с.

4. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. Київ: Українська Радянська Енциклопедія, 1986. 796 с.

5. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 3-тє вид., перероб і доп. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 232 с.

6. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Академія, 2004. 410 с.